

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 23 september 2011

Mål nr

T 4062-09

KLAGANDE

BÅ

Ombud: Jur.kand. KG

MOTPART

Karolinska Institutet, 202100-2973

Box 4064

141 04 Huddinge

Ombud: Jur.kand. CS

Kammarkollegiet

Box 2218

103 15 Stockholm

SAKEN

Fordran

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts dom 2009-08-07 i mål FT 8349-08

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom fastställer Högsta domstolen tingsrättens domslut samt befriar BÅ från skyldighet att ersätta Karolinska Institutet för rättegångskostnad i hovrätten, kostnader i mål om betalningsföreläggande och inkassokostnad.

Karolinska Institutet ska ersätta BÅ för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 1 457 kr, avseende ombudsarvode.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

BÅ har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla käromålet.

Karolinska Institutet har bestritt ändring.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Inledning

1. BÅ genomgick under mars månad 2007 vid Karolinska Institutets institution för odontologi en tandvårdsbehandling som innebar att en bro monterades i underkäken. Sista behandlingstillfället var den 28 mars 2007. För arbetena fakturerades BÅ den 30 mars med sista betalningsdag den 28 april 2007. I början av april 2007 meddelade BÅ Karolinska Institutet att bron satt dåligt. En tillfällig lagning gjordes den 4 april 2007. BÅ upp-

lystes därvid om att det var fråga om en temporär cementering och att bron måste göras om. Karolinska Institutet beslutade att remittera BÅ till en specialisttandläkare för att han skulle få en ny bro utan kostnad. Före fakturans förfallodag ingick parterna ett avtal om avbetalning.

2. Parterna är ense om att behandlingen måste göras om. För att omgörningsarbetet ska påbörjas krävs det emellertid enligt Karolinska Institutet att BÅ först erlägger full betalning för den ursprungliga tandvårdsbehandlingen. I målet har Karolinska Institutet yrkat att BÅ ska förpliktas att betala 8 407 kr för tandvårdsbehandlingen. BÅ har inte erlagt någon betalning. Han har invänt att tandvårdsbehandlingen är felaktigt utförd eftersom bron var felaktigt konstruerad från början och därför inte fyllde någon funktion samt anfört att han är villig att betala när behandlingen är riktigt utförd.

3. BÅ har i Högsta domstolen även gjort gällande att hovrätten gjort sig skyldig till grovt rättegångsfel när den inte, i enlighet med tingsrättens dom, har lagt Karolinska Institutets vitsordande av fel i tandvårdsbehandlingen till grund för sin bedömning.

Tillämpliga regler

4. Avtalet mellan BÅ och Karolinska Institutet har avsett tandvårdsbehandling. I 16 § i den numera upphävda tandvårdstaxan (1998:1337), som är tillämplig på den tandvårdsbehandling som målet avser, regleras i vilka fall vårdgivaren inte får tillgodoräkna sig någon ersättning från tandvårdsförsäkringen när arbetet behöver göras om. Bestämmelsen anger en garantitid om två år för fasta proteser. Denna bestämmelse liksom tand-

vårdstaxan i övrigt tar sikte på i vilken mån ersättning ur den allmänna tandvårdsförsäkringen får tas i anspråk. Med undantag för patientavgiften som i viss mån bestäms av tandvårdstaxan reglerar den inte det förmögensrättsliga förhållandet mellan vårdgivaren och patienten. Tandvårdslagen (1985:125) innehåller bestämmelser om bl.a. innebörden av god tandvård som kan ha betydelse för felbedömningen men saknar regler om när betalning av en tandvårdsbehandling ska ske och om eventuella garantier.

5. Lagstiftaren har ansett att konsumenter inom en rad områden ska åtnjuta ett särskilt skydd när de rättshandlar med näringsidkare. I konsumenttjänstlagen (1985:716) regleras med vissa undantag arbete på lös sak och fast egendom samt förvaring (1 §). Däremot omfattas exempelvis inte tjänster inom hälso- och sjukvårdsområdet, socialtjänster eller utbildningstjänster. I svensk rätt finns det inte heller någon annan direkt tillämplig lagstiftning avseende det obligationsrättsliga förhållandet mellan parterna vid avtal rörande behandling av människor.

6. BÅ har ingått avtalet om tandvårdsbehandling i egenskap av fysisk person som handlat för ändamål som faller utanför näringsverksamhet. Motparten Karolinska Institutet har handlat för ändamål som hade samband med den egna näringsverksamheten. Partsställningen är således sådan att reglerna i konsumenttjänstlagen skulle ha varit tillämpliga om lagen hade omfattat också tandvårdstjänster. Även om konsumenttjänstlagen inte är tillämplig, kan den i vissa avseenden tjäna till vägledning för bedömning av parternas rättigheter och skyldigheter. Denna funktion kan lagen ha också för tandvårdstjänster, i vart fall när den bygger på vad som kan antas ge uttryck för allmänna obligationsrättsliga principer tillämpliga

inom tjänsteområdet. (Se härom prop. 1984:85:110 s. 142. Jfr Ds 2008:55 och Ds 2009:13, där möjligheten att utvidga konsumenttjänstlagens regler till att även omfatta tjänster avseende behandling av människor diskuteras).

Är Karolinska Institutets allmänna villkor tillämpliga?

7. En fråga i målet är om parterna har avtalat särskilt om betalningsskyldigheten. Karolinska Institutet har gjort gällande att BÅ genom att vända sig till kliniken och erhålla tandvårdsbehandling har blivit bunden av Karolinska Institutets allmänna villkor. Av dessa framgår att patienten ska erlägga betalning under behandlingens gång, att en tvåårsgaranti gäller för tandbroar och att ”omgörning under garantitiden sker utan kostnad upp till betalt belopp”. Enligt Karolinska Institutet innebär villkoren, som enligt institutet är de brukliga i branschen, en skyldighet för BÅ att betala för omgörningsarbetena i förskott.

8. Varken avtalslagen eller annan lagstiftning anger vad som fordras för att ett standardvillkor ska anses införlivat med det enskilda avtalet och därmed utgöra en del av parternas avtal. Huvudregeln anses vara att standardvillkor måste bringas till motpartens kännedom före avtalslutet för att bli en del av avtalet. För villkor som inte varit föremål för individuell förhandling, d.v.s. villkor som konsumenten inte har beretts möjlighet att påverka, krävs att näringsidkaren vidtagit skäligen åtgärder för att uppmärksamma konsumenten på dem senast i samband med avtalsingåendet. (Se härom bl.a. NJA 1978 s. 432 och NJA 1979 s. 401 och Ulf Bernitz, Standardavtalsrätt, 7 uppl. 2008, s. 58 f. Motsvarande ordning föreslås i Art. II.-9:103 (1) Draft Common Frame of Reference, DCFR.)

9. När standardvillkoren sammanförs med de individuellt förhandlade villkoren i samma text anses detta tillräckligt för att standardvillkoren ska anses utgöra en del av avtalet mellan parterna. Är standardvillkoren emellertid tryckta på baksidan av avtalsdokumentet krävs en tydlig hänvisning till standardvillkoren på framsidan för att villkoren ska anses utgöra del av avtalet. En tydlig hänvisning bland de individuella villkoren krävs också när standardvillkoren återfinns i en särskild bifogad handling. Något krav på att konsumenten faktiskt tagit del av villkoren ställs dock inte upp. Strängare krav än annars ställs upp i fråga om oväntade, överraskande och särskilt tyngande klausuler i standardvillkor (se t.ex. Jan Ramberg och Christina Ramberg, Allmän avtalsrätt, 8 uppl. 2010, s. 141 ff. och Bernitz, a.a. s. 58 ff.).

10. Vissa typer av avtal ingås redan genom konsumentens faktiska handlande. Det kan i dessa fall inte krävas att konsumenten senast vid avtalsingåendet får ett dokument som innehåller standardvillkoren. Däremot krävs också här att näringsidkaren vidtagit skäligen åtgärder för att uppmärksamma konsumenten på villkoren eller att konsumenten annars haft anledning att vara medveten om villkoren (se t.ex. NJA 1973 s. 674 och NJA 1981 s. 323).

11. Karolinska Institutet har inte påstått att BÅ informerats om betalningsvillkoren. Inte heller har Karolinska Institutet visat att BÅ hade anledning att vara medveten om förekomsten av allmänna villkor vid avtal om tandvårdsbehandling eller att betalningsvillkoren funnits tillgängliga i Karolinska Institutets lokaler på ett sådant sätt att BÅ haft anledning och möjlighet att ta del av dem. BÅ kan inte heller genom sitt handlande anses konkludent eller på annat sätt ha blivit bunden av Karolinska Institutets

betalningsvillkor. Parterna kan därför inte anses ha avtalat särskilt om när betalning skulle ske.

Har betalningsskyldighet uppkommit?

12. När parterna inte särskilt avtalat om när betalning ska ske uppkommer frågan om när en part är skyldig att betala vid ett ömsesidigt förpliktande avtal. Huvudregeln är härvid att prestationerna ska ske samtidigt. Regeln innebär att part har rätt att hålla inne sin egen prestation intill dess motparten fullgör sin (jfr exempelvis 10 och 49 §§ köplagen). Köparen ska alltså exempelvis inte behöva betala utan motprestation och därmed riskera svårigheter med att framtvunga fullgörelse eller med att återfå beloppet om säljaren inte fullgör sin prestation och därefter försätts i konkurs.

13. Samtidig utväxling av prestationerna är emellertid ofta inte möjlig vid avtal om tjänsteprestationer när tjänsten kräver viss tid att utföra. Huvudregeln vid sådana avtal är att rätt till betalning anses föreligga först när tjänsten har utförts. Enligt 41 § konsumenttjänstlagen är konsumenten, om inget annat avtalats, skyldig att betala vid anfordran sedan näringsidkaren utfört tjänsten. Bestämmelsen ger uttryck för den allmänna princip som gäller vid tjänsteprestationer (jfr prop. 1984/85:110 s. 99). Även vid en konsuments köp av tandvårdstjänster bör därför huvudregeln vara att betalningsskyldighet uppkommer först sedan tjänsten i sin helhet har utförts av näringsidkaren.

14. Sista behandlingstillfället var den 28 mars 2007. Eftersom behandlingen därmed var slutförd uppkom en skyldighet för BÅ att betala för den

utförda tjänsten. Det är emellertid ostridigt att parterna därefter kommit överens om att behandlingen måste göras om.

15. Som ovan konstaterats är BÅ inte bunden av Karolinska Institutets allmänna villkor (se p. 11). Av vad som framkommit i målet följer inte heller att Karolinska Institutet när frågan diskuterades mellan parterna villkorade sitt åtagande att göra om hela behandlingen med att den faktura som skickades den 30 mars 2007 först betalades. När det saknas stöd för annat i parternas avtal finns det skäl att på ett åtagande att göra om behandlingen tillämpa de principer för betalningsskyldighet som gäller när tjänsten ännu inte har utförts. Uppdragsgivaren har nämligen vid en sådan överenskommelse samma intresse av att inte behöva betala förrän uppdragstagaren utfört tjänsten som uppdragsgivaren har vid ett ursprungligt avtal om utförande av en tjänst. BÅ kan därför inte anses skyldig att betala förrän Karolinska Institutet har gjort eller låtit göra om behandlingen.

Slutsatser

16. Vid denna bedömning saknas det skäl att särskilt pröva frågan dels om tandvårdsbehandlingen varit felaktig och om BÅ därför skulle ha haft rätt att hålla inne betalningen intill dess behandlingen gjordes om, dels frågan om Karolinska Institutet i tingsrätten har vitsordat att fel i tandvårdsbehandlingen förelegat. Det saknas också skäl att pröva betydelsen av det avtal om avbetalning som ingicks mellan parterna efter avtalet om att tjänsten skulle göras om.

17. Karolinska Institutets käromål ska därmed ogillas och tingsrättens domslut fastställas.

18. Vid denna utgång ska Karolinska Institutet ersätta BÅ för hans rättegångskostnad i Högsta domstolen enligt reglerna i 18 kap. 8 a § rättegångsbalken. BÅs talan i Högsta domstolen får anses innefatta ett yrkande om att han ska befrias från skyldighet att ersätta Karolinska Institutet för rättegångskostnad i hovrätten, kostnader i mål om betalningsföreläggande och inkassokostnad. Till följd av utgången ska detta yrkande bifallas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Severin Blomstrand, Ann-Christine Lindeblad, Lena Moore, Johnny Herre (referent) och Agneta Bäcklund
Föredragande justitiesekreterare: Ulrika Ahlsén